

EL MEDITERRANI DE LES CIUTATS, PER ÒSCAR MONTERDE

Avui fa 30 anys, el 27 i 28 de novembre de l'any 1995, Barcelona esdevenia la capital del Mediterrani. Durant dos dies ministres de tota la mediterrània dibuixarien una agenda comuna pel diàleg, l'intercanvi i la cooperació. Tal i com anunciava la declaració de 1995, una àrea comú de pau, estabilitat, i prosperitat compartida.

El moment era oportú i ple d'oportunitats: Els acords de Dayton semblaven dibuixar la fi dels conflictes a Iugoslàvia, els acords d'Oslo II obrien un bri d'esperança al futur de Palestina, Maastricht havia fet un gran pas en el procés d'integració europea i la nova política exterior i de seguretat comú semblava obrir la possibilitat d'una política institucional robusta que mirava a l'Est i al Sud amb optimisme. El món de la postguerra freda s'obria camí i l'hegemonia dels Estats Units semblava abandonar la retòrica del nou ordre mundial i imposar-se a través del softpower. La Barcelona post-olímpica s'erigia així com a capital del Mediterrani, i el seu alcalde Pasqual Maragall aconseguia una de les seves fites més importants, convertir Barcelona en una ciutat referent de l'àrea Mediterrània, en una ciutat oberta al mar, no tant sols en el sentit urbà i material sinó també en el seu sentit més polític.

L'any 1995, però, estava ple de reptes i dificultats. Dayton, no va significar la fi de les guerres a Iugoslàvia sinó un capítol més que obria la porta als futurs conflictes de la regió, encara vindrien Kosovo i Macedònia, i el model de Dayton deixava un món concebut en la separació ètnica, la desintegració, i el nacionalismes exacerbats. L'ambient d'Oslo II a Palestina, era tant sols un miratge, l'assassinat de Rabin no va impulsar un moviment per la pau ni un canvi social a Israel, ens al contrari va obrir el camí a una radicalització on avui els seus assassins controlen la vida política i social a Israel. El món de la postguerra freda no era la fi de la història, i les tesis conservadores del xoc de civilitzacions van penetrar i es van obrir camí amb força, l'hegemonia americana necessitava de nous enemics per sustentar el seu poder. La UE entrava de ple en els debats sobre la seva ampliació a l'Est i al Sud, la integració però seguia responent als interessos dels seus Estats membres i la seva política exterior era més una política de tensions i contrapesos interns que una acció comuna.

El diàleg i la construcció de l'agenda euromediterrània s'obriren espai en aquest context. El Mediterrani es trobava de nou al centre dels interessos geopolítics. Espanya i els països del Sud miraven a la seva porta més propera. La política mediterrània era una forma d'incidir i

tenir protagonisme en el nou marc institucional europeu. La Declaració de Barcelona i la construcció del nou partenariat euromediterrani van plantejar un marc de cooperació en l'àmbit polític i de la seguretat, en l'àmbit del lliure comerç i la cooperació econòmica, i en l'àmbit social, cultural i humà. Les iniciatives foren múltiples, especialment en els dos primers àmbits on la seguretat i el lliure comerç focalitzaren els interessos. També en el tercer s'impulsaren iniciatives, que quedaran però marginals, poc finançades i molt limitades. Des d'aleshores no han estat poques les iniciatives per relançar i mantenir el diàleg. Des de la cimera Barcelona +10 (2005) a la creació de la Unió pel Mediterrani (2008) també amb seu a Barcelona, passant per Política Europea de Veïnatge. Cap d'aquestes iniciatives, però, han avançat de forma significativa en la consecució dels objectius plantejats a Barcelona. Tot i així el marc i la institucionalització euromediterrània s'ha perpetuat.

30 anys més tard, l'escenari no és encoratjador, els objectius plantejats a Barcelona no s'han complert, ens al contrari som avui encara més lluny d'on érem l'any 1995. Ja ho reconeixia Maragall en un article a El País l'any 2003 on defensava el paper que podien tenir les ciutats en el context de la invasió a l'Iraq. "Hem tocat el cel però hem abandonat el Mediterrani". Paraules encara vigents, malgrat els èxits i les oportunitats no podem ser optimistes.

En primer lloc 30 anys més tard la divergència entre nord-sud s'ha fet encara més gran. S'han abandonat les causes del descontent social que segueix latent al països àrabs. Les economies del sud s'han allunyat del creixement econòmic de la UE. Les desigualtats no només han crescut entre els països d'ambdues ribes sinó també a l'interior dels països en una sèrie de factors compartits. L'augment de l'atur, de la pobresa, les desigualtats, etc. son comunes, però s'accentuen molt més a la ribera sud, on les dinàmiques del creixement de la població jove sense expectatives, les bretxes de gènere i territorials, la corrupció quotidiana, la impunitat i la violació dels drets humans, les institucions disfuncionals i els serveis públics deficients segueixen alimentant la desesperació i el malestar social enfront uns règims autoritaris que s'imposen a través de la força i el suport polític i econòmic extern (només cal veure avui el Marroc o Tunísia).

El marc de cooperació política no ha comportat un procés de democratització i d'expansió dels drets humans, ens al contrari, han reforçat els projectes autoritaris i la violació dels drets humans en nom de la seguretat. El respecte als drets humans i a les llibertats polítiques han retrocedit en la majoria dels països del sud i de l'est de la mediterrània. La gran bretxa entre les dues ribes s'ha fet així més profunda i el marc de cooperació s'ha desenvolupat sobretot en unes polítiques de seguretat que han buscat externalitzar el control de la frontera

europea, més que no pas en fer del mediterrani un espai d'intercanvi. La construcció d'una Europa fortalesa ha convertit el mediterrani avui en una gran fossa comú.

En segon lloc, les conseqüències del canvi climàtic es materialitzen avui amb més força que mai. La qüestió del medi ambient no és aliena a la construcció mediterrània. De fet el medi ambient n'és el seu origen, ja els anys setanta i vuitanta, i especialment les ciutats, van protagonitzar múltiples trobades per fer front als reptes i als impactes que el creixement industrial i la transformació dels litorals marítims tenien en el medi físic i en les transformacions econòmiques del moment. Avui, la continuïtat del capitalisme fòssil i el creixent escalfament global dibuixen nous riscos d'un mediterrani, on la seva principal escènica, el clima, està en transformació i on nous fenòmens meteorològics amenacen la seva geografia física i humana.

Finalment, el Mediterrani és avui un espai molt més complex i fragmentat i les diferents àrees geopolítiques, que el configuren o de la seva perifèria, juguen un paper molt més important sobre la regió: el golf, els Balcans, Rússia, el Sahel. Els països de la ribera sud ja no miren a Europa com el principal soci. El Mediterrani segueix essent un territori estratègic on les tensions i la competició pel seu control ens evoquen un món on la vella geopolítica està de retorn. El multilateralisme està avui obertament qüestionat per una forta tendència on el sistema internacional sorgit de finals de la segona guerra mundial ha entrat en una crisi sense precedents marcada per l'actitud més assertiva i fins i tot agressiva de les potències globals i regionals emergents.

Lluny d'esdevenir un espai de pau i seguretat, els conflictes al Mediterrani s'han multiplicat. Les revoltes de 2011 no van impulsar tampoc la cooperació europea ni el suport a les demandes de justícia i dignitat dels milers de joves als carrers de les ciutats. Ens al contrari es reforçaren els règims i es posaren límits a l'arribada de refugiats que fugien dels nous conflictes armats a Síria i Líbia.

A Palestina, la situació no només no ha millorat sinó que ha arribat a un punt sense precedents.

Amb els acords d'Oslo, Israel va plasmar sobre el terreny, allò que Jimmy Carter ja va anunciar als anys 2000, un sistema d'apartheid. A més a més a partir del 7 d'octubre, el govern d'Israel dur a terme a Gaza un genocidi contra la població palestina. Apartheid i genocidi, uns crims que avui la majoria de les organitzacions internacionals i dels observadors de les Nacions Unides assenyalen. I a més a més Netanyahu amenaça en estendre el conflicte

al conjunt de la regió. Malgrat la retòrica de Trump avui la pau – en el seu significat real - és més lluny que mai. La UE malgrat els grans avenços en la seva integració i ampliació no ha sabut erigir una política coherent d'acord amb els seus principis fundacionals. La crisi del sistema d'acollida europea que deixa a milers de refugiades morir al mar o la doble vara de mesurar en la seva actuació davant la invasió de Rússia a Ucraïna i el suport i complicitat amb Israel al genocidi de Gaza ha posat en entredit la defensa dels drets humans, el dret internacional, els principis de la democràcia, la justícia i la dignitat com a elements rectors de la seva fundació. El fals debat entre valors i interessos, o entre seguretat i llibertats, ha perpetuat dinàmiques on l'estabilitat autoritària, l'immobilisme, i els interessos econòmics lluny d'avançar ens els objectius plantejats els han allunyat cada cop més.

La frustració i la fatiga però no ens poden arrossegar a abandonar la tasca. El Mediterrani està com la resta del món, cada cop més interconnectat i és cada cop més interdependent. De fet la perpetuació i la consolidació d'un marc institucional euromediterrani ens demostren que l'interès en la missió i ens els objectius plantejats continuen vigents. Cal doncs acompanyar-los de voluntat política i dels instruments adequats.

Pasqual Maragall reconeixia que Europa s'havia construït històricament enfront el moro, el barbar, del diferent, de l'exclòs, del marginat, Sarajevo n'era un exemple en aquell moment, com avui ho és Gaza. El colonialisme havia marcat la construcció dels estats nació europeus i calia construir un projecte nou que inclogués aquesta alteritat.

Les ciutats són i han sigut els nodes que connecten el mediterrani, com Europa, la regió pot esdevenir un conjunt de sistemes de ciutats. Les ciutats són els millors exemples d'un cosmopolitisme mediterrani, són els millors exemples de la diversitat i la pluralitat. La millor forma de superar el passat colonial europeu i el nucli des d'on cal construir el projecte europeu, però també el mediterrani, són les ciutats. Aquesta convicció de Pasqual Maragall encara avui és viva.

La ciutat és on es concentren els grans impactes de les desigualtats, del canvi climàtic, i dels conflictes i les guerres i per tant han de ser també el nucli fonamental per les seves solucions. La democràcia local, des de baix, aquella que respon als reptes i als interessos que afecten a la ciutadania continua essent la gran esperança, enfront els projectes del nacionalisme identitari i exacerbat. El municipalisme, les polítiques de proximitat continuen essent un element clau en la lluita contra les desigualtats i en la defensa de la diversitat i l'acollida dels refugiats. Són les ciutats les que alberguen les solucions al canvi climàtic: els canvis en el model energètic i les transformacions urbanes passen per construir ciutats més verdes, més

autosuficients, més comunitàries, més properes. La cooperació entre ciutats, l'intercanvi d'idees, l'organització en xarxa, hauria d'enfortir aquests processos. Comptem amb xarxes amb una llarga experiència en aquest camp que amb més voluntat política poden impulsar projectes encara de més amplitud.

Pasqual Maragall, però no relegava al paper de les ciutats en aquells aspectes urbans que li eren propis, sinó que estava convençut que les ciutats havien de tenir un paper fonamental i protagonista en l'esfera internacional. Aquest era l'objectiu que tenia la conferència de ciutats que va organitzar fa 30 anys, primer a l'abril i després al novembre coincidint amb la conferència ministerial dels estats. Maragall, intentà que les ciutats no fossin relegades a l'àmbit de la cooperació social i cultural, sinó que tinguessin veu també en l'àmbit polític i econòmic. (al costat dels Estats).

Avui més que mai les ciutats han de jugar un paper actiu també en els grans reptes del mediterrani i del món. El nou pacte per la mediterrània hauria de tenir com a pedra angular les ciutats, el municipalisme, per garantir la construcció d'un projecte des de baix que respongui a la vida de la gent, i no cometre de nous els mateixos errors i sotmetre la cooperació als interessos d'una concepció d'Europa monocolor i colonial que acabés essent vista pels seus veïns com a hipòcrita, decadent i arrogant.

Les ciutats són els espais més idonis per al diàleg on aquesta cooperació i intercanvis tenen lloc. Les ciutats han de garantir que les transformacions arribin i milloren la vida del conjunt de la ciutadania, i que les polítiques de cooperació es materialitzin en projectes de proximitat a la ciutat i al barri. La veritable cooperació és aquella que torni a convertir el mar en un espai de connexions i d'intercanvis humans, polítics, socials i culturals.

Ara bé la reivindicació d'un paper actiu de les ciutats a l'esfera internacional passa també perquè les ciutats puguin tenir capacitat d'intervenció en les grans qüestions reservades als Estats. Avui les grans potències amenacen l'ordre mundial sorgit de finals de la segona guerra mundial, i la idea d'un ordre internacional basat en el dret està en declivi. A Gaza ho estem veient sobradament. En aquest sentit les ciutats han d'alçar la seva veu en defensa dels drets humans, del dret internacional i del dret internacional humanitari. La construcció de la pau no només es pot relegar al diàleg, les ciutats han de ser capaces d'intervenir per aturar i revertir les violacions del dret internacional i dels drets humans, han de ser capaces d'aturar els processos de destrucció i extermini dels seus habitants, han de poder prendre accions i condicionar les seves relacions a la dimensió humana, als drets humans, a la democràcia local. És aquí on podran superar les limitacions dels Estats en la construcció d'espais d'integració i cooperació.

Avui el futur del Mediterrani està a les ciutats, com ho està el futur d'Europa.

Ambdós van estretament lligats, i l'Europa Pròxima, l'Europa de les ciutats que reivindica Pasqual Maragall és en aquest sentit una Europa mediterrània. El seu desig l'any 2003 segueix essent avui de plena actualitat:

"Tant de bò, Ojalà, Inshallah, en àrab, que aquests ulls atònits hagin comprès que un altre món no és només necessari, sinó possible. Ara nosaltres tenim la paraula. Els nostres fills i nets la tindran d'aquí a uns anys. Si alguna recomanació els podem fer és que es fixin en la importància que tindrà la construcció des de baix, des dels ciutadans i les ciutats, de múltiples ponts d'entesa.